

POČITELJ U VRIJEME OSMANSKE VLADAVINE

Uvod

Selo Počitelj bilo je značajna raskrsnica puteva.¹ Kroz ovo mjesto išao je putni pravac, koji je polazio od ušća Neretve u Jadransko more i preko Drijeve/Gabele² vodio prema Buni, Blagaju, Mostaru, Stocu i Nevesinju, povezujući na taj način Hercegovinu s ostalim dijelovima Bosne i drugim zemljama. Pored ekonomskog, tvrđava je imala i naglašen strateški značaj, jer je štitila prodor neprijatelja u dolinu donjeg toka Neretve prema Jadranskom moru. To je bio razlog da je tvrđava³ *Bivolje Brdo*,⁴ koja je bila

- 1 Svi autori, koji su se bavili utvrđivanjem etimološkog značenja toponima Počitelj, saglasni su da potječe od glagola *počiti*, *počinuti*, koje je u početku značilo prebivalište za ljude ili počivališta za stoku (V. Mažuranić: *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni riječnik*, 57; T. Maretić: *Rječnik srpskog ili hrvatskog jezika*, 180). Selo pod istim nazivom nalazilo se i u bivšoj hrvatskoj Ličko-krbavskoj županiji.
- 2 Trg i luka **Drijeva**, u kojoj su bile carinarnica /lat. *gabella* i trg solju/*slanica*, počev od 1399. godine, postepeno se, počeo uvoditi i naziv **Gabela lat.** *gabella*=carinarnica), zatim i **Neretva**, da bi se na kraju zadržao samo Gabela.
- 3 Budući da se tvrđave nisu sastojale samo iz utvrde u užem smislu riječi nego i bedemom ograđenog prostora oko nje, koji je bio korišćen u razne svrhe, za njih se u starijoj historiografskoj literaturi odomaćio naziv *gradovi*. U podgrađima nekih, napose većih tvrđava, postepeno su se počeli naseljavati porodice posadnika tvrđava, pa su tako i tu nastajale *varoši*/mađ. *varoš* doslovno znači grad, od kojih su neke, nakon ispunjenja određenih uvjeta, postajale trgovi. O tome detaljnije vidjeti u radovima Stojana Novakovića: *Grad, trg, varoš, k istoriji reči i predmeta koji se njima kazuju*; Pave Anđelića: *Trgovište, varoš i grad u srednjovekovnoj Bosni, prilog tipologiji naselja*; Desanke Kovačević-Kojić: *Gradska naselja srednjovekovne bosanske države*. U trenutku osmanskog zaposjedanja u podgrađu tvrđave nije bilo nikakvog naselja varoškog tipa, nego samo istoimeno selo. Tek od početka druge četvrtine XVI stoljeća, selo je postepeno počelo dobivati obilježja varoši, pa će naselje u osmanskim popisima tako biti i upisivano.
- 4 *Bivolje Brdo* se spominje u povelji izdatoj Manastiru sv. Petra i sv. Pavla na Limu u XII stoljeću. Tu povelju su potvrđivali srpski kraljevi u XIII stoljeću (S. Novaković: *Zakonski spomenici srpskih država srednjeg veka 5*, 600-601). Na krajnjem rubu sela

prilično udaljena od obala rijeke Neretve, mostova preko nje i puteva koji su pored njenih obala prolazili, još u prvoj polovini XV vijeka napuštena, a umjesto nje sagrađena nova tvrđava *Počitelj*.⁵ Kada se to поближе odigralo i koji je gospodar Humske zemlje tvrđavu sagradio te koji su je majstori gradili, iz dostupnih pisanih spomenika nije se moglo saznati. Sve, međutim, upućuje na sljedeće:

P r v o, da je tvrđava sagrađena u prvoj polovini XIV vijeka, kada su gospodari Humske zemlje/Huma), u koju je spadala župa *Dubrava* sa selom Počitelj⁶ bili jedan od njena dva gospodara: Milten Draživojević (1332-1335) ili njegov sin Sanko Miltenović (1335-1358).⁷

D r u g o, da su je gradili dubrovački graditelji po uzoru na tvrđavu u Stonu i tvrđave u Dubrovniku.⁸

Tvrđava leži na jednoj visokoj litici koja se uzdiže iznad Neretve, na najzapadnijoj tački župe *Dubrava*.⁹

nalazila se tvrđava, a u njenom podgrađu istoimeno selo, koje je bilo sjedište župe *Dubrava*.

5 O gradnji tvrđave vidjeti u radu Ivana Mustaća: *Počitelj u sustavu obrane Hrvatsko-Ugarske države od Turaka*, 42-45 (*POČITELJUSASTAVU*).

6 T. Anđelić: *Srednjovjekovna humska župa Dubrava*.

7 P. Anđelić: *Historijski spomenici Konjica i njegove okoline*, 299-302 (*HSKO*).

8 Na urbanističkom rasteru o cjelovitom rješenju prostora Stona koje su, kao i dubrovačke tvrđave, u XIV vijeku gradili dubrovački majstori, u odnosu na konfiguraciju terena, tvrđavu i njene glavne kule, lahko je uočiti sličnost s tvrđavom *Počitelj*. Podgrađu tvrđave iz predosmanskog doba, u toku radova na tvrđavi pred osmansko zaposjedanje, dubrovački su majstori dali pečat urbanog rješenja. (L. Beretić: *Dubrovački graditelji Paskoje Miličević*, 5).

9 H. Kreševljaković: *Počitelj na Neretvi* (*POČITELJNERETVI*).

Ostaci tvrđave Počitelj

Tvrđava Počitelj spominje se u sve tri kraljevske povelje kojima je potvrđen posjed velikog vojvode i hercega Stipana Vukčića Kosače nad hercegovačkim tvrđavama: aragonsko-napuljskog kralja Alfonza V izdatoj 19. veljače 1444. i 30. ožujka 1454. u Tvrđavi Novi (Napulj, Italija)/ital. Castelnuovo (Napoli),¹⁰ te rimskog kralja Frederika (Friederich) izdatoj u Beču 20. siječnja 1448. godine.¹¹

Podaci o naselju Počitelj u predosmansko vrijeme, vrlo su šturi. Hamdija Kreševljaković je bio mišljenja da je selo već u prvoj polovini XIV stoljeća imalo položaj varoši.¹²

PRIPREME ZA ODBRANU TVRĐAVE POČITELJ OD OSMANLIJA

U osmanskom pohodu na Bosansko kraljevstvo 1463. godine i zauzećem većeg dijela njegove teritorije, privremeno su bili zaposjednuti i neki

10 L.Thalloczy: *Studien zur Gesichte von Bosniens und Serbiens inder Mittelalter*, 361-363, i 397-399

11 N.dj. 378-379.

12 H. Kreševljaković: *POČITELJ.NERETVI*.

dijelovi feudalne oblasti Hercegovina.¹³ Ali je u ovom periodu, **Počitelj** bio van osmanskog vojnog domašaja.

U udaru na feudalnu oblast Hercegovina, koji je započeo u julu 1465. godine, Osmanlije su nastojale zaposjesti tvrđavu, ali im to nije pošlo za rukom, jer je njena posada napadačima pružila snažan otpor. Međutim ovu nepriliku su iskoristili Mlečani i zaposjeli župu *Primorje/Krajina*, s dijelom župe *Luka* na utoku Neretve u Jadransko more. To nije odgovaralo Ugri, koji su dotle u svojim rukama već imali znatan dio bosanske teritorije u okviru Jajačke i Srebreničke banovine.¹⁴ Njihovi planovi bili su da od Osmanlija povrate i ostale zaposjednute dijelove Bosanskog kraljevstva. U ostvarenju te namjere Ugri su, kao njegovi zaštitnici, na njega, po vlastitom nahođenju, polagali pravo i nisu smjeli dopustiti prodor Osmanlija i u Hercegovinu. Time bi bila ugrožena i Dubrovačka republika, koja je, također, bila pod zaštitom Ugarskog kraljevstva.

Krajem studenog/novembra 1465. godine, ugarski kralj Matija Matijaš Korvin (1458-1490) uputio je barone Ivana Razgonjija (Janos Razgony), vrhovnog državnog blagajnika, i Jana (Ivana) Zagorskog Vitkovca u Ston, u čijoj je pratnji bilo pet stotina vojnika, sa zadatkom da ispituju mogućnost odbrane Hercegovine i Dubrovačke republike od Osmanlija. Od kralja su bili opunomoćeni da o tome pregovaraju s gospodarom te feudalne oblasti hercegom Stipanom Vukčićem Kosačom i Dubrovčanima.¹⁵ U međuvremenu se 1463. godine stariji Hercegov sin knez Vladislav (Stipanović) Hercegović, koji je od 1451. godine bio u svađi s ocem, pridružio ocu u odbrani od Osmanlija. Uz odobrenje Dubrovčana, krio se je na okolnim dubrovačkim otocima, ali mu je otvoreno poručeno da ne dolazi u Dubrovnik, zbog prijetnji koje su Dubrovčanima stizale u pismima od sultana Mehmeda II

13 Ova feudalna oblast srednjovjekovne bosanske države, koja se počela stvarati od 1373. godine, a njome od početka do samog kraja opstojnosti gospodarili pripadnici vlasteoskog roda *Kosače*, nosila je razne nazive (Humska zemlja, Hum, Zahumlje i dr.). Tek nakon dodjele titule *hercega* velikom vojvodi rusaga bosanskog Stipanu Vukčuću Kosači krajem 1448. godine, postupno je uveden i naziv Hercegovina, da bi od 1454. godine bio i u službenoj upotrebi (N.Nodilo: *Chronica Ragusina Junni Restii utem Joannis Gundulae (ab origine urbis usque ad annum 1451)* item *Chronice ulteriori di ragusa probabilmente opera di Joannis Gundulae /1425-1484/*, 297).

14 L. Thalloczy: *Povijest banovine, grada i varoši Jajca* (1450-1527).

15 L. Thalloczy: *STUDIEN*, 428.

Osvajača i bosanskog sandžak-bega Isa-bega Ishakovića.¹⁶ Vladislavu je 8. prosinca/decembra 1465. godine dopušteno da se noću doveze u dubrovačku luku Gruž i da odatle s jednom barkom krene u susret Ugrima, ali mu je zabranjeno da na povratku navraća u Dubrovnik. Kad su u Dubrovniku počeli pregovori između Ugara, s jedne, te Hercegovaca i Malog vijeća (vlade) Dubrovačke republike, s druge strane, Vladislav je tajno s Lokruma dovođen na sastanke.¹⁷

Ugre su na sastanku zastupali izaslanici kralja Matije Matijaša Korvina Ivan Razgonji/mađ. Janos Razgony i Ivan Tus/mađ. Janos Tuzs, Hercegovce herceg Stipan Vukčić Kosača i knez Vladislav, a Dubrovčane njihov knez i vijećnici. Herceg Stipan Vukčić Kosača bio je svjestan da njegova posada u tvrđavi *Počitelj* neće moći pružati otpor Osmanlijama na dulji rok. Zbog toga je na završnom sastanku, koji je održan 12. prosinca/decembra 1465. godine, zaključeno da se u tvrđavu *Počitelj kod Posrednice*¹⁸ umjesto Hercegovce smjesti ugarska posada.¹⁹ Također, zaključeno je da se tvrđava za odbranu od Osmanlija bolje pripremi, a Dubrovčani su se obavezali da će Ugrima isplatiti 2.000 dukata *čim vojska pređe Neretvu*.

Odmah po dobijanju odobrenja, Ugri su u tvrđavu postavili svoju vrlo jaku posadu. Za zapovjednike tvrđave kralj Matija Matijaš Korvin imenovao je barone Tara i Šandora Pavla/mađ. Sandor Pal). Uz Ugre su pristali i gospodari Neretve zapadnohumuska vlastela *Vlatkovići*.

Vijeće umoljenih/Senat Dubrovačke republike, na sjednici održanoj 28. prosinca/decembra 1465. godine, donijelo je odluku da se preko Neretve kod Počitelja sagradi drveni most o trošku Dubrovačke republike, koji bi omogućio bržu vezu počiteljske s ugarskim posadama u trgu i luci Drijeva/Gabela i tvrđavi *Brštanik*, te s posadom hercega Stipana Vukčića Kosače

16 Ćiro Truhelka je iznio neutemeljenu pretpostavku da je Isak-beg porijeklom iz bosanskog plemićkog roda *Hranušići* i da je u rodbinskoj vezi s *Kosačama* (*Isa-beg, brat hercega Stefana, jedna genealoška hipoteza*). Pretpostavku je od Truhelke preuzeo Safvet-beg Bašagić i sam u zagradi dodao *Kotromanić* (*Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj carevini*, 35). O tome detaljnije vidjeti u knjizi Jusufa Mulića: *Hercegovina, Prvi dio: Feudalna oblast srednjovjekovne bosanske države 1*, 17-20..

17 Nezadovoljan neispunjenjem očevoć obećanja o podjeli Hercegovine između njega i starijeg brata Vlatka, porodicu je ponovo napustio i od nje se trajno odvojio.

18 DAD, Acta Consilii Rogatorum, 18, 257' (*ACTACONROG*).

19 Radi se o netačnom navodu, jer je tvrđava *Posrednica* na istoimenom poluotoku bila udaljena od Počitelja oko 25 km. Vjerovatno se na taj način htjelo naglasiti da bi time bila branjena i ova tvrđava, koja je bila u posjedu Dubrovčana.

u tvrđavi *Novi* preko puta sela Nerezi u župi *Luka* i dubrovačke posade u tvrđavi *Posrednica*,²⁰ ali i lakše snabdijevanje ugarske posade u tvrđavi *Počitelj*. Ponudu ugarskih poslanika da Ugri sami na svoj trošak sagrađe most, Dubrovčani su iz nepoznatih razloga odbili.²¹

Prilikom provala Osmanlija u Hercegovinu u srpnju/julu 1464. godine, Mlečanima je pošlo za rukom da zaposjednu župu *Primorje/Krajina* i dio župe *Luka* u donjem toku Neretve na ušću u Jadransko more, ali su ih Ugri i Vlatkovići, već u ljeto 1466. godine odatle protjerali.

Vijeće umoljenih Dubrovačke republike imenovalo je 1465. godine kneza Pavla za počiteljskog i posredničkog kneza, a početkom 1466. godine donijelo sljedeće odluke:

a) 3. siječnja izabrani su plemići Ivan Palmotić i Junije Gradić da prate lađu s drvenom građom, tesarima i drugim radnicima koji su trebali raditi na izgradnji mosta preko Neretve,²² pa se od tada ubrzano radilo na gradnji mosta i građevinskim radovima čiji je cilj bio bolje osiguranje tvrđave od osmanskih napada,²³

b) 4. siječnja izabran je Šimun Bunić/ Simon de Bona kao pratnja Ugrima koji su išli kao ispomoć na gradnji mosta,²⁴

c) 9. siječnja odlučeno je da se u Neretvu pošalje 500 stara²⁵ (3.250 kg) žita,²⁶

d) 12. siječnja poslanici ugarskog kralja Matije Matijaša Korvina Ivan Razgonji i Ivan Zagorski s Dubrovčanima su ugovorili potrebe vezane za podizanje odbrambene crte prema Osmanlijama. Tom prilikom od Dubrovčana su primili 500 zlatnih florina, za koje su se obavezali da će biti upotrijebljene za održavanje hercegovačkih tvrđava *Počitelj* i *Ključ* u župi *Gacko*, te dubrovačke tvrđave *Soko* u Konavlima.²⁷

20 *Posrednica* je bio otok u koritu rijeke Neretve kod Opuzena, koju su sagradili Dubrovčani i držali sve do 1495. godine, kada su je porušili.

21 N. izv. 18, 263.

22 DAD, *ACTACONROG*, 18, 265 i 265 ‘.

23 Truhelka, Ć.: *Razjašnjenja. Rasulo Hercegovine*, 308 (*RASULOHERCEG*).

24 DAD, *ACTACONROG*, 18, 266 i 266 ‘.

25 *Star/lat. starium, modius* je mjera za šupljinu, koja je korišćena za suhu robu (uglavnom žitarice i mahunjače). Prema raznim autorima, njena protuvrijednost u kg kretala se od 60 do 71,5 kg. Ovdje je uzeta kao mjera u težini od 65 kg.

26 DAD, *ACTACONROG*, 18, 269 ‘.

27 J. Radonić: *Dubr ačka akta i povelje l-2*, 670-671.

e) 16. siječnja naloženo je uglednom dubrovačkom arhitekti inženjeru Paskoju Miličeviću²⁸ da se uputi u Dubrovnik i rukovodi gradnjom mosta,²⁹

f) 7. veljače određeno je da se dvojici ugarskih barona za potrebe posade u tvrđavi *Počitelj* dodijele četiri puške, četiri manja topa, 200 libri³⁰ praha/baruta, 100 dasaka i 1.000 čavala te jedan majstor s *djetićem*/učeni-
kom da u podgrađu tvrđave sagrađe barake za vojničku posadu³¹ i

g) 15. ožujka odlučeno je da se, na zahtjev barona Ivana Razgonjija i Ivana Tusa, počiteljskom i posredničkom knezu Pavlu upute dva tesara i jedna lađa³² te da mu se isplati nagrada od 40 perpera³³.

U pisanim dokumentima nema vijesti o tome da je most preko Neretve u Počitelju bio sagrađen. Ćiro Truhelka je bio mišljenja da se, ustvari, nije ni radilo o mostu preko Neretve u Počitelju, jer je korito rijeke tu široko, pa bi ga u kratkom vremenskom roku bilo teško premostiti, nego o potrebi da se zamijeni dotrajali drveni most na lance, koji je prije dola-
ska Osmanlija sagrađen preko Neretve u današnjem Mostaru.³⁴ Truhelkina pretpostavka o teškoćama koje su graditeljima stajale na putu da premoste Neretvu u Počitelju u kratkom roku koji im je stajao na raspolaganju, može se prihvatiti kao objašnjenje zbog čega most nije bio sagrađen. Međutim gradnja ovoga mosta ne može se dovesti u vezu s izgradnjom mosta preko Neretve u Mostaru, bez obzira što su Ugri računali i na taj most u njihovim

28 *Paskoje Miličević* u državnu službu Dubrovačke republike primljen je između 1464. i 1465. godine. To se da zaključiti iz odluke Vijeća umoljenih od 15. travnja 1466. godine da mu se na Pilama sagradi kuća. Među ostalim objektima koji su u gradu Dubrovniku po njegovim projektima i njegovom nadzoru sagrađeni, nalazi se i palača Sponza, sagrađena 1520. godine. Stekao je ugled vrsnog arhitekta i graditelja (L. Beretić.: *Dubrovački graditelj Paskoje Miličević*; Mustač, I.: *POČITELJUSASTAVU*, 40).

29 DAD, *ACTACONROG*, 20, 114.

30 U Dubrovniku su korišćene dvije libre: *tanka* /lat. *ad pondus subtile*, kojom su mje-
reni dragocjeni metali, a težila je 328 g i *debela*/ lat. *ad pondum grossum*, koja jer
korišćena za ostale robe, a težila je 358 g. Ovdje se, zacijelo, radi o *debeloj libri*.

31 DAD, *ACTACONSROG*, 19, 3.

32 Isto.

33 DAD, *ACTACONROG*, 19, 23 ‘.

34 Ć. Truhelka: *RASULOHERCEG*, 309.

nastojanjima da se probiju u dubinu Bosne i odatle potisnu Osmanlije.³⁵ To bi prije mogao biti most preko Neretve u Žitomisliću.

Dubrovački graditelji su po projektu i graditeljskom nadzoru Paska Miličevića obavili veliki posao na samom objektu tvrđave i podizanju masivnog odbrambenog zida oko nje. Zid je građen od tesanog kamena, a zadatak mu je bio da štiti gornji rub polukruga tvrđave, budući da se donjem na litici nije moglo prići.

I pored straha od Osmanlija, Dubrovčani su svoje obaveze prema tvrđavi, uredno izvršavali. Pri tome su i sami rizikovali da to Osmanlije otkriju, zbog čega bi po njih nastale neugodne posljedice. Oni su redovno davali pomoć ugarskim agentima na jugu i posadi u tvrđavi *Počitelj*.

Finansije Ugarskog kraljevstva bile su iscrpljene, pa se odatle nije mogao očekivati nikakav doprinos za održavanje tvrđava u donjem toku rijeke Neretve, naoružavanju posade i njenom snabdijevanju svim potrepštinama. Budući da su ti troškovi, koji su podmirivani iz godišnjeg *tributa* koji je Dubrovačka republika plaćala Ugarskom kraljevstvu kao zemlji zaštitnici, postupno počeli premašivati njihov iznos s jedne i da je Dubrovačka republika, zbog prekida trgovine s Bosnom i mogućnosti izvoza roba preko bosanske teritorije u ostale balkanske zemlje i dalje te uvoza roba iz Bosne i drugih zemalja, ostala bez značajnih prihoda koje je izvozno-uvoznom trgovinom ostvarivala, u tim su ratnim okolnostima bili uskraćeni, a zahtjevi Osmanlija za povećavanjem godišnjeg danka, koji se službeno zvao *harač*, stalno se povećavali.³⁶ S druge strane, ukazala se potreba da se to pitanje rješava i sredstvima iz drugih izvora. U takvim okolnostima, Ugri su se za finansijski doprinos obratili novom gospodaru ostatka bivše feudalne oblasti Hercego-

35 Po dolasku Osmanlija, ovaj će most biti porušen, a umjesto njega sagrađen novi veći drveni. Zasluga za to pripisana je sultanu Mehmedu II Osvajaču (El Fatihu). To se dalo razabrati iz jednog od hronograma koji su se nalazili na kamenom mostu Sulejmana I Zakonodavca (danas poznatog kao *Stari most*). O tome detaljnije vidjeti u Monografiji Jusufa Mulića: *Hercegovina, Drugi dio: Vojna i upravna jedinica Osmanskog carstva* 2, 356-371.

36 Temeljem zakletve od 7. veljače 1442. godine, Dubrovčani su se izjasnili *da su vjerni i pravi gospodaru sultanu Murat-begu* (Murad II, 1421-1451 o.p.) i *Osmanskom carstvu*, a kao naknadu za njegovu zaštitu i slobodnu trgovinu po Carstvu, obavezali su se da će sultanu *u godište odnositi poklisari s darem v sudeh srebrnih vrijednosti hiljadu dukata zlatih*. Od 1457. godine, Dubrovčani su počeli plaćati *harač* u iznosu od 1.200 zlatnih dukata godišnje. On je već u 1469. godini iznosio 5.000, u 1472. 9.000, a od 1472. godine 12.500. O tome detaljnije vidjeti u radu Vesne Miović: *Turske priznanice o uplaćenom dubrovačkom haraču*.

vina hercegu Vlatku (Stipanoviću) Kosači.³⁷ Njegova sužena teritorija bila je, također, ugrožena od Osmanlija.³⁸ Znatna novčana sredstva iz zaostavštine njegovog oca hercega Stipana bila su položena *u komun*³⁹ kod Dubrovačke općine.

Ugri su iz trga i luke Gabela, kao svoje poslanike na dvor hercega Vlatka (Stipanovića) Hercegovića u Novi uputili izaslanike Benedikta i Grgura Farkaša/mađ. Farkas u pratnji Dubrovčana Paladina Lukarevića, Ilije Bunića i don Jakova Gundulića sa zahtjevom da im se na ime troškova oko održavanja tvrđave *Počitelj* i ugarske vojske u dolini Neretve iz očeve zaostavštine isplati iznos od 20.000 dukata. Nakon dugih pregovora herceg Vlatko je pristao na iznos od 9.000 dukata. Na sjednici Vijeća umoljenih od 8. listopada 1466. godine, odlučeno je da se Ugrima ovaj iznos isplati.⁴⁰

Pošto je održavanje tvrđave i vojske zahtijevalo visoke troškove, kralj Matijaš je 27. prosinca 1466. godine pisao Dubrovčanima da opskrbe tvrđavu *Počitelj* hranom, jer je to potrebno i za njihovu odbranu od Osmanlija.⁴¹

U osiguranje finansijske pomoći ugarskoj vojsci u dolini Neretve uključio se i papa Pavle II. On je 10. veljače 1467. godine napisao pismo dubrovačkom nadbiskupu Timotiju, u kojemu mu je naložio da kralju Matijašu preda iznos od 10.000 dukata koje je herceg Stipan Vukčić Kosača oporukom od 21. svibnja/maja 1466. godine zavještao za njegovo zadušje. Papa je ovo preusmjerenje zavještanih sredstava pravdao navodom da nema boljeg zadušja od borbe protiv Osmanlija, što upravo čini kralj Matijaš.⁴²

37 Svoju oporuku herceg Stipan Vukčić Kosača sastavio je u Novom pred notarom novskog notarijata, a svjedoci na oporuci bili su gost Radin Butković, mitropoliti mileševski David i novski knez Pribislav Nikolić (M. Pucić: *Spomenici srbski od 1395. do 1423. tojest pisma od republike dubrovačke kraljevima, despotima, vojvodama i knezovima srbskiem, bosanskiem i primorskiem* 1, 138). Umro je sutradan, 22. svibnja u Novom (od 1797. godine Herceg Novi). S titulom *hercega*, naslijedio ga je mlađi sin Vlatko Stipanović (Hercegović).

38 Prema mišljenju Mihaila J. Dinića, radilo se o tvrđavama Novi i Risan te prilično neodređenom pojasu zemljišta od Boke do ušća Neretve (*Zemlje hercega sv. Save*, 249).

39 Pod nazivom *u komun*, podrazumijevalo se davanje sredstva na štednju u Komunalnu/gradsku štedionicu grada Dubrovnika, uz ugovorenu godišnju kamatu.

40 DAD, *ACTACONROG*, 19, 124.

41 Foretić, V.: *Povijest Dubrovnika do 1908.* 1, 232-233.

42 DAD, *ACTACONROG*, 15, 57.

Kralj Matijaš je 7. lipnja 1470. godine potvrdio Dubrovčanima da je od njih na ime doprinosa za popravak tvrđave *Počitelj* u donjoj Neretvi primio iznos od 2.006 zlatnih florina i 35 groša.

PAD TVRĐAVE POČITELJ U OSMANSKE RUKE

Ne vodeći računa o okolnosti da je Dubrovačka republika **štićenica** Osmanskog carstva i da mu na ime toga plaća godišnji harač, hercegovački sandžakbeg Hamza-beg Obrinović⁴³ je na svoju ruku 1471. godine provalio u Konavle. Na žalbu Dubrovčana, on je po nalogu *Porte*⁴⁴ napustio Konavle i iza sebe ostavio pustoš.⁴⁵ Odatle se je s vojskom uputio prema Počitelju i počeo opsjedati njegovu tvrđavu. Zapovjednici tvrđave *Počitelj* uputili su u Dubrovnik poslanike čiji je zadatak bio da ishode odobrenje kojim bi Dubrovčani na račun njihovog tributa Ugarskom kraljevstvu nabavili baruta u vrijednosti od 200 zlatnih dukata. Vijeće umoljenih je na sjednici od 9. rujna/septembra 1471. godine donijelo odluku da se u Počitelj uputi onoliko baruta koliko se nađe u Dubrovniku, a da se nedostajuća količina, do iznosa od 200 zlatnih dukata, nabavi u inozemstvu. Sudbina traženog i odobrenog baruta neizvjesna je i, prema mišljenju Ivana Mustaća, ona, zbog novonastalih okolnosti, nije mogla stići u opkoljeni Počitelj.⁴⁶

43 *Obrinovići* su jedan od najstarijih plemićkih rodova srednjovjekovne bosanske države u Neretvici (današnje područje općine Konjic), poznati još od prije 1326. godine. Bili su vjerni pripadnici Crkve bosanske. U vrijeme zaposjedanja Bosanskog kraljevstva 1463. godine, knez Petar Obrinović, njegov brat i sinovi nepoznatih izvornih imena, uključili su se u osmanski timarsko-spahijski sustav. Knez Petar je postao zaim i uživao zeamet u Neretvici, njegov brat Hamza-beg bio je prvo vojvoda vilajeta Hersek (Hercegovina), a zatim i prvi sandžakbeg Hercegovačkog sandžaka (1469-1474), a Petrovi sinovi Kalinbaša beglerbeg Rumelijskog beglerbegluka, a Muhammed sandžakbeg u nekoliko sandžaka. Na osnovu brojnih pisanih spomenika i navoda u literaturi, historijat ovoga vlasteoskog roda posebno je opisao najbolji poznavalac konjičkog kraja u srednjem vijeku Pavo Anđelić (*Obrinovići* u *HSKO*, 302-303).

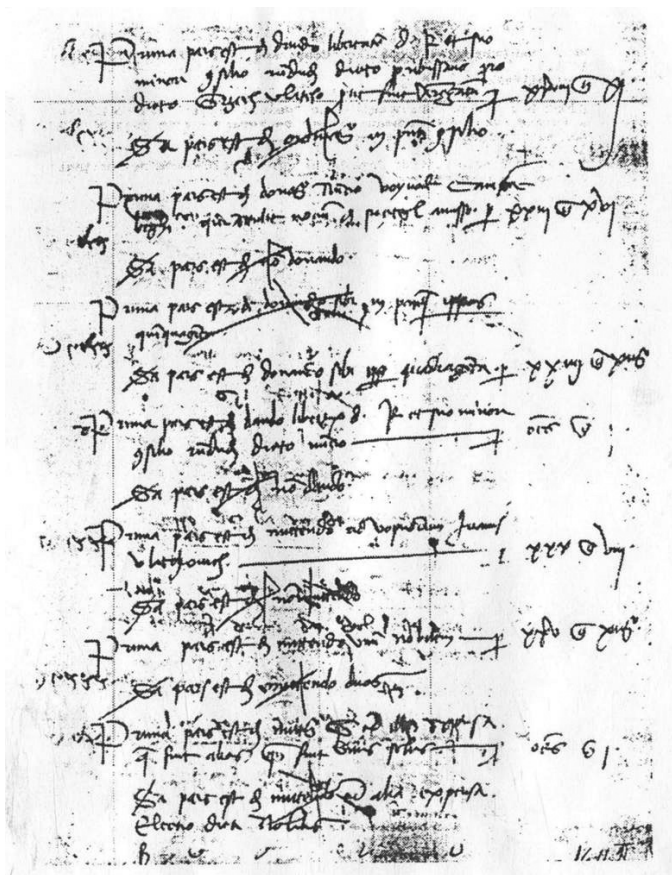
44 *Porta* je naziv za Carsko vezirsko vijeće ili središnju vladu Osmanskog carstva, a dobila ga je po predijelu Carigrada Porti/lat. i ital. *vrata, kapija, ulaz* (ovdje u grad), gdje joj je bilo sjedište. Pridjev *visoka* samo je oznaka za iskazivanje poštovanja prema Vladi.

45 *Truhelka, Ć.: RASULOHERCEG*, 305.

46 I. Mustać: *POČITELJUSASTAVU*, 48.

U Dubrovnik je 16. rujna 1471. godine stigao glasnik i od Hamza-bega Obrinovića donio pismo u kojemu obavještava Dubrovčane da je opkolio tvrđavu *Počitelj*. Kao odgovor na tu obavijest, Dubrovčani su odlučili da opkoljenoj posadi tvrđave upute pomoć u iznosu od 80 zlatnih dukata.⁴⁷ Iz dostupnih pisanih spomenika nije se moglo utvrditi da li je ova pomoć dospjela do opkoljene posade.

Hamza-beg je po glasniku Dubrovčanima 20. rujna 1471. godine uputio *veselu vijest* da je od Ugara preoteo tvrđavu *Počitelj*.

Pismo hercegovačkog sandžakbega Hamza-bega Obrinovića Dubrovčanima od 20. rujna 1471. godine pisano na bosanskom jeziku pismom bosančica, kojim ih obavještava o osvojenju tvrđave Počitelj od Ugara

47 DAD, *ACTACONROG*, 21, 127.

U pisanim spomenicima i historiografskoj literaturi do danas nije utvrđeno da li se ugarska posada predala s pravom da napusti tvrđavu ili je bila zarobljena.

Na sjednici Vijeća umoljenih od 20. rujna odlučeno je da se glasnik koji je u Dubrovnik donio *veselu vijest* nagradi s 40 perpera (13,3 venecijanskih dukata).⁴⁸

Iz dva Hamza-begova pisma, može se zaključiti da je tvrđava *Počitelj* u osmanske ruke pala između 16. i 20. rujna 1471. godine.

POČITELJ U OSMANSKOJ VLASTI

TVRĐAVA

Odmah po zaposjedanju Osmanlije su u tvrđavu postavile posadu, sa zapovjednikom/tur. *dizdar*, na čelu.⁴⁹ Ko je bio prvi dizdar tvrđave, iz pisanih spomenika se nije moglo saznati.

Prvi podaci o posadi tvrđave Počitelj sadržani su u Opširnom katastarskom popisu Hercegovačkog sandžaka iz 1475-1477. godine. Tada je posada brojala ukupno 20 ljudi, uključujući *dizdara* Isu i *ćehaju*⁵⁰ tvrđave Aliju.⁵¹ Nije se moglo utvrditi je li Isa bio i prvi dizdar tvrđave.

Kao naknadu za svoju službu, svi posadnici tvrđave uživali su prihode od timara u nahijama *Popovo* i *Trebinje* s godišnjim iznosima od 1.294 do 1.660 akči (28,7 do 36,9 venecijanskih dukata),⁵² dizdar tvrđave Isa je s

48 DAD, *ACTACONROG*, 21, 128.

49 *Dizdar* je složenica od turske i perzijskih riječi *diz*, što znači tvrđava, i *dar*, *dašten*, što znači držati, imati, odnosno u značenju zapovjednik tvrđave. Od ove vojne dužnosti nastala su rodovska prezimena *Dizdari*, *Dizdarići*, *Dizdarevići*, *Dizdarušići*, *Dizder* i druga koja predstavljaju složenice od titule *dizdar* i raznih drugih titula (*Dizdaragić*).

50 *Ćehaja* je je izvedenica od turske riječi *kahya* i perzijske *kedhuda*, što znači gospodar, vlasnik, a kao službenik upravitelj imanja na carskom dvoru ili kod timarlije, namjesnički zastupnik u današnjem značenju sekretar i starješina jednog ceha. Od ove dužnosti nastala su rodovska prezimena *Ćehaja*, *Ćehajić*, *Ćehić* i druga koja predstavljaju složenice od zvanja *ćehaja* i ličnih imena (Alićehajić, Mahmutćehajić i dr.).

51 A. S. Aličić: *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, 487-506 (*POPISHERSANDŽAKA*).

52 Venecijanski dukat težio je 3,599 g i imao čistoću od 18 karata.

godišnjim prihodom u iznosu od 3.975 akči (88,3 venecijanskih dukata),⁵³ a čehaja Alija u iznosu od 1.705 akči (37,9 venecijanskih dukata).

Vijeće umoljenih je na sjednici od 9. siječnja 1475. godine donijelo odluku da dizdara tvrđave daruju s iznosom od 25 perpera (8,33 venecijanskih dukata).⁵⁴

U popisu tvrđava Hercegovačkog sandžaka, koji je bio priložen uz Ugovor o miru zaključen 20. kolovoza 1503. godine, nakon Osmansko-ugarskog rata 1493-1502. godine, dogovoreno je sedmogodišnje primirje. Osmanskom carstvu je, između ostalih, potvrđeno i pravo na tvrđavu *Počitelj*. To je bilo učinjeno i u Ugovoru o miru između Osmanskog carstva i Mletačke republike, zaključenom 1503. godine nakon Osmansko-mletačkog rata 1499-1502. godine.⁵⁵

Budući da su Osmanlije u trgu i luci Gabela već krajem XV vijeka sagradile tvrđavu, koju su nazvali *Bedem islama*/tur. *Sedislam*,⁵⁶ a nakon privremenog mletačkog zaposjedanja trga i luke Gabela 1528. godine i drugog između 1580-1582. godine, koju su po predijelu gdje je sagrađena nazvali *Čitluk*,⁵⁷ strateški značaj tvrđave *Počitelj* znatno je opao. Više nije bilo potrebe da se u njoj drži posada u jačem sastavu. Mlečanima je pošlo za rukom da kasabu Gabela s njene dvije tvrđave ponovo osvoje 1693. godine. Oni su s njihove dvije tvrđave trg i luku Gabela 1716. godine potpuno razorili.⁵⁸ U takvim okolnostima, Osmanlije su posebnu pažnju obratili na tvrđavu *Počitelj*, kao najistureniju tačku pema Mlečanima u donjem toku rijeke Neretve do utoka u Jadransko more i pripadajuće zaleđe. Osim što su obnovili tvrđavu, u nju su postavili i vrlo jaku posadu.

Posada tvrđave *Počitelj* brojala je 1664. godine 50 posadnika/tur. *musthafizi*,⁵⁹ koji su na ime plaća uživali prihode od timare u kadilucima Blagaj, Stolac, Nevesinje i Ljubuški.

53 A. S. Aličić: *POPISHERSANDŽAKA*, 484-487.

54 DAD, *ACTACONROG*, 22, 247'.

55 H. Inaldžik: *Osmansko carstvo - Klasično doba 1300-1600*, 45.

56 H. Šabanović: *Bosanski pašaluk. Postanak i upravna podjela*, 195.

57 R. D. Jerković: *Gabela /Prilog povijesti donje Neretve (GABELA)*.

58 H. Kreševljaković: *Kapetanije u Bosni i Hercegovini*, 136 (*KAPETANIJE BiH*).

59 Čelebi, E.: *Putopis. Odlomci o jugoslavenskim zemljama*, 234 (*PUTOPIS*).

VAROŠ I KASABA POČITELJ

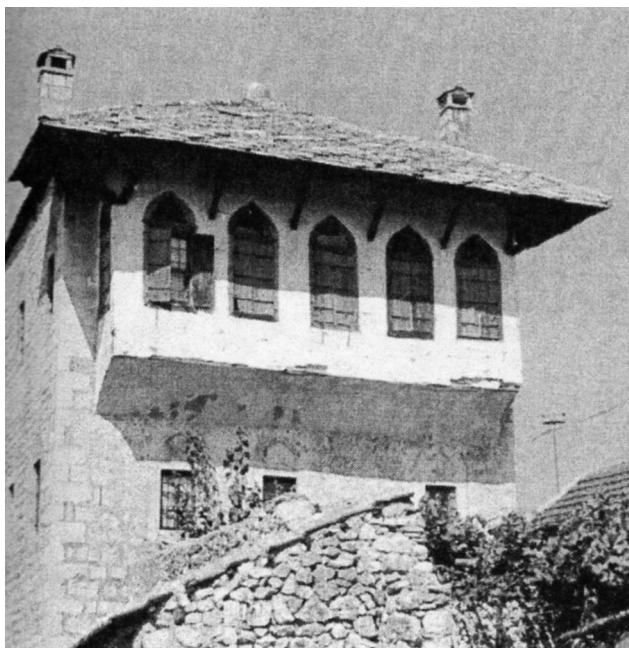
U Opširnom popisu Hercegovačkog sandžaka iz 1528-1531. godine, Počitelj je izriječno označen kao *varoš*. To je ponovljeno i u Opširnom katastarskom popisu Hercegovačkog sandžaka iz 1585. godine. U njoj je tada bila *Mahala mesdžida hadži Alije*, kojoj pripadaju mezre Dretelj i Crvena, kao zimska ispasišta, dok su posadnici tvrđave držali ribnjak na Neretvi. Do tada su bila ispunjena dva od tri neopohodna uvjeta za stjecanje položaja kasabe: da ima islamsku bogomolju i makar jednu mahalu muslimana, ali je nedostajao treći: da se u mjestu jednom sedmično održava pazarni dan. U jednom nepotpunom opširnom katastarskom popisu kadiluka Nevesinje, nastalom poslije 1585. godine, zabilježena je *Varoš tvrđave Počitelj*, koja ima ćehaju *kasabe*. S velikom sigurnošću može se reći da je Počitelj već krajem XVI stoljeća stekao položaj kasabe.

Usprkos nepovoljnom, pretežno strmovitom terenu na kamenu, kasaba Počitelj urbano je bila vrlo lijepo uređena, a posebnu ljepotu davali su joj tvrđava, veleljepna džamija, medresa, sahat-kula, imaret i čardaci.

Panorama kasabe Počitelj na kraju osmanske vladavine

Položaj kasabe Počitelj je zadržao do kraja osmanske vladavine. Ona će dobiti na značaju nakon osnivanja *počiteljske kapetanije* prije 1713. godine, koja je ukinuta 1825. godine, kada je napuštena i sama tvrđava,⁶⁰ a napose nakon osnivanja *počiteljskog kadiluka* 1782. godine.⁶¹

Čardak u Počitelju

C) STANOVNIŠTVO

Osmanlije su, vjerovatno, selo Počitelj zatekli bez civilnog stanovništva. Kada su se nakon osmanskog zaposjedanja u Počelju počeli doseljavati prvi stanovnici, iz pisanih spomenika nije se moglo utvrditi. Jedino se pouzdano zna da to nije bilo do Zbirnog popisa Hercegovačkog sandžaka iz 1519/1520. godine. Takvo stanje potrajalo je do Opširnog katastarskog popisa Hercegovačkog sandžaka iz 1585. godine. Budući da nisu pronađeni katastarski popisi iz toga međuperioda, nije moglo utvrditi kada su se do popisa iz 1585. godine prvi stanovnici počeli naseljavati.

60 Kreševljaković, H.: *POČITELJNERETVI*, 239-242.

61 N. dj. 238.

U Opširnom katastarskom popisu Hercegovačkog sandžaka iz 1585. godine, u varoši Počitelj zabilježeno je 12 muslimanskih kuća i jedan neoženjeni muškarac.

D) ISLAMSKI VJERSKI OBJEKTI

Pošto u Počitelju u vrijeme njegovog zaposjedanja nije bilo civilnog stanovništva, prvi islamski vjerski objekat bio je mesdžid u jednoj omanjoj prostoriji tzv. *Male kule* tvrđave *Počitelj*. U njemu su molitve obavljali posadnici tvrđave, stanovnici Počitelja, a svojoj svrsi je služio sve do početka XVIII stoljeća.⁶²

Jedinu džamiju u Počitelju sagradio je *hadži Alija, sin Musa-age*⁶³ 970., odnosno 1562/1563. godine.⁶⁴

Na kamenoj ploči iznad ulaznih vrata uklesan je natpis turskim jezikom o vakifu džamije i godini njene gradnje. Tekst na natpisu glasi:⁶⁵

*Ovu časnu bogomolju sagradi za oprost grješnika,
Dobrotvor i dobročinitelj Alija, sin Musa-agin 970.*

*Natpis na Hadži Alijinoj džamiji u Počitelju
o vakifu i godini njene gradnje*

62 E: Čelebi: *PUTOPIS*, 236.

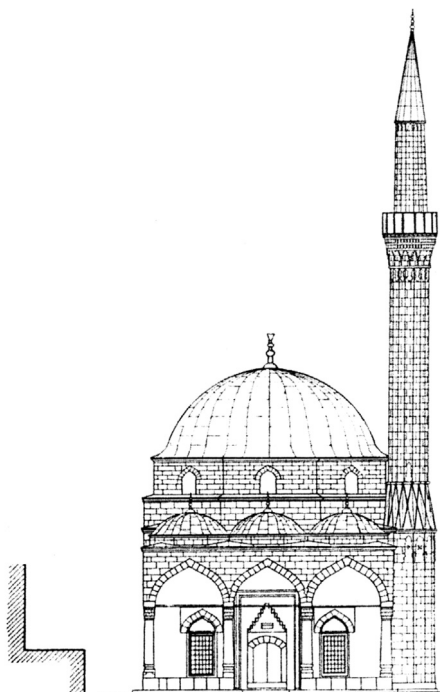
63 O vakifu hadži Ali-agi, sinu Musa-age, u pisanim spomenicima i literaturi nema nikakvih podataka. Hivzija Hasandedić bio je mišljenja da se radilo o vrlo bogatom čovjeku. Nije pronađena ni njegova vakufnama, pa se ne zna iz kojih se je sredstava džamija izdržavala. (*Počitelj na Neretvi u doba turske vladavine*, 419 /*POČITELJTURSKI*/).

64 A. Talundžić: *Hadži Alijina džamija u Počitelju*.

65 H. Hasandedić: *POČITELJTURSKI*, 418; M. Mujezinović: *Počitelj*, u knjizi *Islamska epigrafika u Bosni i Hercegovini* 3, 406.

Pošto je Hadži Alijina džamija dotrajala, početkom XVII vijeka do temelja je porušena i na njenom mjestu je Šišman Ibrahim-paša Počitelj sagradio novu, monumentalnu potkupolnu. Po građevinskom sklopu, džamija je predstavljala remek-djelo osmanske arhitekture, a podsjećala je na *Aladža džamiju* u Foči.

Džamija je bila prostrana i zidana od tesanog kamena, presvođena kupola/ tur. *kube*, raspona 9,70 m. Imala je visoku munararu ukrašenu stalaktitnim dekorom ispod šerefe. Nad ulazom i sofama pred džamijom bila su tri manje kupole koje su se oslanjale na zid džamije i četiri kamena stuba. Džamiju je očito gradio vrstan graditelj, jer je bila izuzetno akustična. Pred džamijom je bio visoki čempres.

Šišman Ibrahim-pašina džamija, sagrađena u XVII vijeku

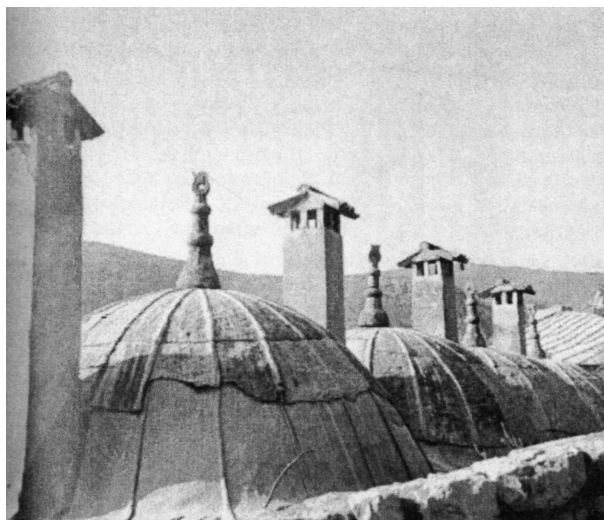
U dvorištu džamije na nekoliko metara lijevo od ulaza bila je čatrnja, tur. *musluk*, u koju je pomoću oluka dovođena voda s krova džamije. Voda je otjecala kroz tri česme i služila je za uzimanje abdesta. Nije se moglo utvrditi kada je čatrnja sagrađena, ali je to vjerovatno bilo onda kada je sagrađena i džamija.

E) MUSLIMANSKO ŠKOLSTVO

Nakon gradnje Ali-agine džamije, u Počitelju je radio sibjan *mekteb*. Dužnost učitelja/ar. i tur. *mualimi* u mektebu obavljali su imami džamije, a od druge polovine XVII stoljeća i muderisi u medresi.

Medresu je 1655. godine podigao Ibrahim-paša Počiteljac, sin hadži Omerage, koji je bio ćehaja velikog vezira Fazli Ahmed-paše Ćuprilića. Nalazila se ispod Ibrahim-pašine džamije, a imala je šest soba, koje su bile presvođene kupolama, s osobenim dimnjacima iznad, ispred kojih se stere prostran trijem. Najveća soba služila je kao predavaonica/tur. *dershana*, a ostale za smještaj polaznika medrese/tur. *softe*.

Muderisi u mesresi ujedno su bili imami i vaizi Ibrahim-pašine džamije. Ove dužnosti najduže su obavljali pripadnici iz roda Muftići, a posljednji muderis bio je Salih-ef. Kreso.⁶⁶

Medresa Ibrahim-paše Počiteljca u Počitelju otvorena 1655. godine

Za izdržavanje medrese, nedaleko od obale Neretve vakif je sagradio javno kupatilo/tur. *hamam*, svratište/tur. *han* i više radnji/tur. *dućana* (krojača/tur. *terzija*, zlatara/tur. *kujumdžija*/bos. *kujundžija*, kotlara/tur. *kalaj-džija*, remenara/tur. *samardžija* i brijača/tur. *berbera*). Iz ovoga se vidi da je zanatstvo u Počitelju bilo dobro razvijeno.

⁶⁶ Hasandedić, H.: *Muslimanska baština Bošnjaka u južnoj (srednjoj) Hercegovini* 2, 146-149 (*MUSBAŠTINA* 2)

Zbog dotrajalosti, hamam i han su prestali s radom početkom XIX stoljeća. Kao uspomena na hamam, mjesto gdje se nalazio mještani su nazvali *Hamamina*.

PREPISIVAČI KNJIGA

U Počitelju je bilo i prepisivača knjiga, među kojima je najpoznatiji bio Mustafa, muderis u Ibrahim-pašinoj medresi. On je 09. džumadel-lalaa 1107/1695. godine prepisao djelo pod naslovom Išārāt al-marām min ‘ibārāt al-imām, koje je na arapskom jeziku napisao Aḥmad b. Ḥasan al-Bāyāḍi (Bajazić), umro 1098/1686.⁶⁷

F) BIBLIOTEKE

U Počitelju je bila jedna biblioteka pri medresi i više manjih privatnih.⁶⁸ Vakif Ibrahim-paša Počiteljac biblioteci je zavještao stanoviti broj knjiga i time udario temelje prvoj počiteljskoj biblioteci. Radila je do 1878. godine, kada je zatvorena.

Veliku biblioteku na orijentalnim jezicima imao je Ali-ef. Resulović, koji je u Istanbulu završio visoke teološke nauke.⁶⁹ U njoj se nalazio veći broj raznih rukopisa domaćih ljudi, prijepisa Kur’ana⁷⁰ i štampanih djela.

67 GH, R-3999, (vidi: Dobrača I, 613, str. 402-403).

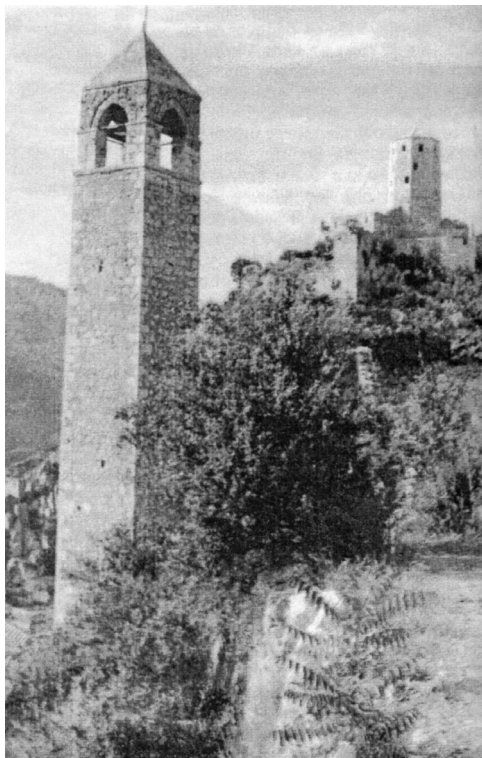
68 H. Hasandedić: *MUSBAŠTINA* 2, 149-150.

69 Zanimljivu priču o Ali ef. Resuloviću i nekom Komadu, također, iz Počitelja, zabilježio je Hivzija Hasandedić. Oni su javno kritikovali hercegovačkog mutesarifa Ali-pašu Rizvanbegovića (1833-1851) i optuživali ga da radi suprotno obavezi koja je proistjecala iz njegovog položaja. Pošto mutesarif nije trpio kritiku, prijetila je opasnost da budu uhapšeni i osuđeni. Zbog toga su se odlučili da napuste Počitelj i odu u Egipat, odakle se više nikada nisu vratili. Ali-ef. se ubrzo oženio nekom bogatom pašinom udovicom. Obojica bjegunaca su u Počitelju iza sebe ostavili trudne supruge, koje su ubrzo nakon njihovog odlaska rodile sinove. Kad su sinovi porasli, očevi su poželjeli da ih vide i pozvali ih da dođu u Egipat. Sinovi su prihvatili pozive očeva i uputili se prema luci Aleksandriji. Kad su se iskrcali, ugledali su dva čovjeka za koja su pretpostavili da su njihovi očevi, potrčali im u susret, a svaki je zagrlio svoga oca, iako ih prije toga nikada nisu vidjeli. (*MUSBAŠTINA* 2, 149).

70 Prema predanju koje je zabilježio Hivzija Hasandedić, Ali-ef. je od nekog počiteljskog dizdara za jedan prijepis Kur’ana dobio veliki voćnjak u Počitelju. On je sve do danas ostao u posjedu pripadnika ovoga roda. (*MUSBAŠTINA* 2, 149). Hasandedić je

G) SAHAT-KULA

Ibrahim-paša Počiteljac je oko 1664. godine sagradio sahat-kulu.⁷¹ Sahat je otkucavao tačno vrijeme sve do 1917. godine, kada je prestao s radom.⁷²

Sahat-kula u Počitelju

H) IMARET

Imaret/bos. javna kuhinja sagradio je hadži Omer-aga. U njemu su se stanovnicima varoši Počitelj besplatno dijelili hljeb i čorba, a uoči petka

ispravno zaključio da je ovo izvanredan dokaz da su tada ljudi visoko cijenili nauku, napose *Kur'an* i druge vjerske knjige.

71 Hasandedić, H.: *MUSBAŠTINA* 2, 150.

72 Kreševljaković, H.: *Sahat-kule u Bosni i Hercegovini*, 22.

davala im se i *jahnija* (jelo napravljeno od bravljeg mesa i luka), *pilav* (jelo od gusto skuhanog pirinča ili bungura) i *zerde* (vrsta kompota od voća, zaslađenog šećerom). Mjesto gdje je nekada bio imaret, danas nosi naziv *Pekara*.⁷³

POČITELJSKA KAPETANIJA

Gradsko naselje i luku Gabela s njene dvije tvrđave, Mlečani su zaposjeli 1694. godine. Karlovačkim ugovorom o miru iz 1699. godine, pripala je Mletačkoj republici. Mlečani su 1716. godine tvrđavu digli u zrak, tako da ona za odbranu više nije imala nikakve svrhe. Požarevačkim ugovorom o miru iz 1718. godine, Mlečani su Osmanskom carstvu vratili gradsko naselje i luku Gabela.⁷⁴ Budući da tu više nije bilo tvrđave, Osmanlije su svu odbrambenu pažnju posvetili tvrđavi *Počitelj* i prije 1713. godine, osnovale *počiteljsku* kapetaniju.⁷⁵ U sastavu kapetanije bila je Čučkovića kula u Strugama.

Prvi kapetan bio je neki Jusuf-aga Tasovac, brat Mustafa-age, koji je bio aga u počiteljskoj tvrđavi.⁷⁶ Najpoznatiji počiteljski kapetan bio je Smail-beg, Smail-kapetan, poznatiji kao *Gavran-kapetan*. Upravljaio je kapetanijom od 1782. do 1820. godine.⁷⁷

Kapetanija je imala posade u tvrđavi Počitelj i Čučkovića kuli u Strugama. Godine 1782., u njima je bilo ukupno 380 ljudi, od kojih u tvrđavi 354 i u kuli 26. Posada u tvrđavi sastojala se od 72 konjanika/tur. *Atliler*,⁷⁸ raspoređenih u dva džemata (=35+37), 17 mjesnih topnika/tur.

73 H. Hasandedić, *MUSBAŠTINA* 2, 150.

74 R. D. Jerković: *GABELA*, 113-116.

75 H. Kreševljaković: *POČITELJNERETVI*.

76 Jedno vrijeme 1714. godine, boravio je u Travniku kod bosanskog beglerbega. Na povratku u Počitelj, Dubrovčanima je uputio tri pisma dubrovačkog poslanika u saraju bosanskog beglerbega (H. Kreševljaković: *KAPETANIJE BiH*, 238).

77 Kreševljaković, H.: *KAPETANIJE BiH*, 240-241.

78 *Atliler* je složenica sastavljena iz naziva vojnog roda *atli* i njihovog zapovjednika *aga*. Od ovoga vojnog roda nastalo je prezime poznatog roda *Atlagići*. U Lici se do danas zadržao naziv mjesta Atlagića Kula.

yerli topči,⁷⁹ 165 pješaka/tur. *azapi*,⁸⁰ raspoređenih u pet džemata, 29 pješaka Vlaha/tur. *martolozi* i 24 noćna čuvara/tur. *pasbani*, a u kuli 25 pješaka. Zapovjednik tvrđave/tur. *dizdar* imao je godišnju plaću od 3.677 akči (=81,7 venecijanskih dukata).⁸¹

Posadnici tvrđave i kule plaću su primali od prihoda koji su ostvarivani u luci Dubrovnik i na stonskoj slanici.⁸²

KADILUK POČITELJ

Kadiluk Počitelj osnovan je 1782. godine, na prijedlog kapetana počiteljske kapetanije Smail-kapetana, koji je bio poznat i pod imenom Gavran-kapetan. Iz blagajskog kadiluka izdvojeno je 16, mostarskog četiri i stolačkog 11 sela, odnosno ukupno 31 selo.

U pisanim spomenicima nisu navedni nazivi sela koja su ušla u sastav novoosnovanog kadiluka, ali se njegov teritorijalni opseg može utvrditi na osnovu podataka u Popisu stanovništva Bosne i Hercegovine iz 1879. godine,⁸³ pa prema tome i sva današnja sela i zasoci. To su jedna kasaba/bos. Grad, i 13 sela, koja su po današnjim općinama ovako raspoređena:

a) Općina **Čapljina**: selo ⁸⁴ **Počitelj** sa zaseocima Dabrica, Gradina, Krčevine i Počitelj; sela **Čeljevo**; **Dračevo/Višići**, danas dva odvojena sela; **Hotanj**, danas s izdvojenim selom Ševaš Njive; **Klepci** sa zaseocima Klepci, Loznica i Oborine; **Prebilovci** sa zaseocima Grlići, Kuline, Mrvići i Prebilovići; **Tasovčići**; **Rečice**, danas zaselak sela Domanovići.

b) Općina **Neum**: **Gradac** sa zaseocima Čukova Greda, Glimoč, Grabovica, Gradac i Podžablje; **Hrasno Donje**, **Hrasno Gornje**, danas objedinjeno selo Gornje Hrasno sa zaseocima Banja, Batkovići, Gaj, Gornje Hra-

79 Od ove vojne dužnosti u Bosni su ostala rodovska prezimena *Topčić* (topčija) i *Topčagić* (aga topčija).

80 Po nazivu ovoga vojnog roda, kao složenica od riječi *azap* i njihovog zapovjednika *aga*, nastalo je rodovsko prezime *Azapagić*.

81 H. Kreševljaković: *KAPETANIJE BiH*, 239.

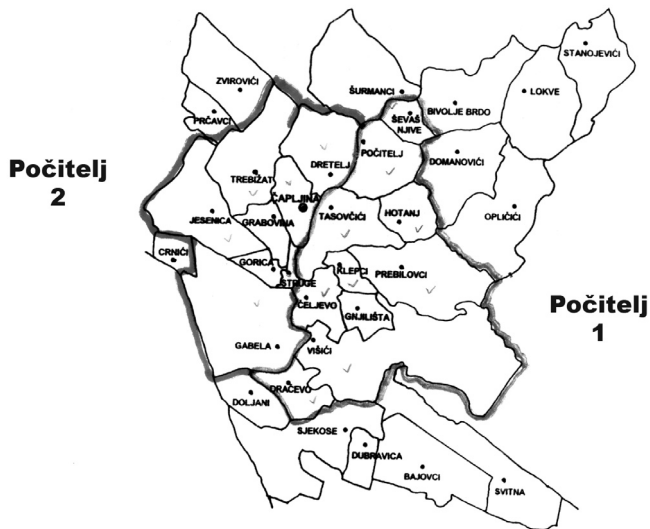
82 Arhiv Hercegovine (AH), Acta turcarum (AT), I, 12.

83 *Statistika miesta i pučanstva Bosne i Hercegovine. Polog rezultata popisa od 16. lipnja 1879. godine*, 121.

84 Prema pozitivnim zakonskim propisima iz perioda 1945-1992. godine, gradom su se smatrala naselja sa više od tri hiljade stanovnika, a Počitelj nikada u svojoj historiji nije imao više od hiljadu.

sno, Lastva, Mahala, Pobrđe, Podkula, Rujevi Do, Vjetrenik, Vlaka i Vodeni Do; **Hutovo** sa zaseocima Hutovo, Meki Pod i Mramor; **Moševići**.

c) Općina **Stolac**: **Crnići**, danas dva odvojena sela: Crnići-Greda sa zaseocima Budunarevina, Crnić.Greda, Jasoč, Mali Crnići, Obrglavica, Pijano Brdo i Rasadnik te Crnići-Kula, sa zaseocima Crnići-Kula, Kosovac, Pješivaca Greda i Poratak;

Teritorijalni opseg kadiluka Počitelj

Vezano za osnivanje kadiluka, zanimljiv je sadržaj fermana sultana Selima III (1789-1807), koji je 10. šabana 1219., odnosno 14. studenog. 1804. godine uputio kadijama, ajanima, zabitima i službenicima kadiluka Blagaj, Mostar, Stolac i Počitelj, a glasi: ⁸⁵

Iz Bosne je na Portu stigao izvještaj da se u bosanskom ejaletu, hercegovački sandžak, nalazi stolački kadiluk, čija je zemlja krševita i neplodna. Kroz ovaj kadiluk ide glavni drum/tur. džada, uz koji se nalaze menzilhane i druge ustanove, koje se ne mogu izdržavati iz prihoda ovoga kadiluka.

Ranije je Ibrahi-kašpetan, radi svoje lične koristi, izdvojio kasabu tvrđave Počitelj iz blagajskog kadiluka i od nje ustrojio poseban kadijak. On je krivo obavijestio da su sela oko Počitelja ranije bila u sastavu počiteljske nahije. Nakon što je ovaj kadiluk ustrojen početkom 1197., odnosno 1782. godine,

⁸⁵ AH, Sidžil blagajskog kadije (SBIK) 9/2, 60b.

onovremeni bosanski valija Abdullah-paša (Defterdarović Sarajlija 1780-1784) obavijestio je da sela oko Počitelja nisu pripadala počiteljskoj nahiji, nego kadilucima u kojima su se ranije nalazila.

Koncem 1197., odnosno 1783. godine ustrojen je, na prijedlog kapetana Smaila, počiteljski kadiluk. Na molbu stanovnika iz Stoca, Blagaja i Mostara, izdata je naredba da se od počiteljskog kadiluka izuzmu sva sela koja su mu pripojena, a da mjesto Počitelj ostane sam kadiluk.

U smislu carske naredbe, valija Bosanskog ejaleta Husrev Mehmed-paša (1806-1808) naredio je Smail-kapetanu da sela kadiluka Stolac, Blagaj i Mostar, koja su priključena počiteljskom kadiluku, vrati tim kadilucima.⁸⁶

Smail -kapetan se očito oglašio o carsku i valijsku naredbu i nije po njima postupio. Ta je borba trajala do 1818. godine. Zbog toga su počiteljski kadiluk od samog početka ugrožavali kapetani susjednih kapetanija. Smail-kapetan je bio u svađi s hutovskim kapetanom Hadži-begom Rizvanbegovićem, pa je dva puta opsjedao tvrđavu Hutovo, hapsio njene posadnike, ubijao nefere i raju i pljačkao je. Spor je nastao zbog toga što je Smail-beg odlučio da počiteljskom kadiluku priključi sela Kiševo (danas općina Neum, kulu Kolibicu, koju je spalio, i 42 sela stolačkog kadiluka, tvrdeći da su to, ustvari, samo mahale ona 31 sela od kojih je sastavljen počiteljski kadiluk.

I dalje su izdavani carski fermi i bujrludije bosanskog valije, sa zahtjevom Smail-kapetanu da samovoljno prikljuučena sela počiteljskom kadiluku vrati kadilucima kojima su prije toga pripadali.

Početkom safera 1234., odnosno 30. studenog 1818. godine, upućen je carski ferman bosanskom valiji veziru Derviš Mustafa-paši (1817-1818), koji glasi:⁸⁷

Bosanskom valiji, mom veziru Mustafa Derviš-paši, bosanskom kadiji, nadalje kadijama mostarskom, blagajskom i stolačkom, te agama, zabitima, odličnicima i ajanima, kad stigne visoki carski nalog, neka znaju:

Pošto je grad Hutovo, koji pripada Bosanskom ejaletu, potreban kao tvrđava, to je prije nekog vremena postavljen visokodostojnim beratom za kapetana Zulfikar-beg-zade hadži Mehmed sa 170 nefera i u spomenuti grad stavljen potreban broj topova i muhimata.

86 AH, Sidžil blagajskog kadije, Sveska 9/1,14b (SBIK).

87 H. Kreševljaković: *KAPETANIJE BiH*, 258 (pozivom na Sidžil mostarskog kadije broj 968, u kojemu su bili sadržani podaci za 1818. godinu, a nalazio se u Orijentalnom institutu u Sarajevu).

Usprikoš tome, počiteljski kapetan Smail dao se na samovoljan postupak, pa je oko sebe sakupio neki alaj (puk) raje i gamadi te spalio kulu Kobilicu, uzaptio šerijatske i upravne poslove od 43 sela stolačkog kadiluka, iz Počitelja razasušlje murasele i udara silnu silijanu. Osim toga je zauzeo i grad Hutovo, a uhapsio i kaznio kapetana, nefere i raju koji su se nalazili u derbendu (Hutovo je imalo položaj derbend-kule o.p.). Stoga je na osnovu mog uzvišenog naloga bujruđijom tvoga prethodnika (Morali Bećir-paša o.p.) navedeni Smail-kapetan dobavljan pred bosanski divan i putem Šerijata defu učinjeno njegovo zlo i šteta. Međutim je podnesen ilam i mahzar u kojemu se kaže kako je on (Smail o.p.), oslanjajući se na nekoja mjesta, opet zauzeo spomenuti grad Hutovo te mnogo ljudi od njegove posade i raje pogubio i razna rušenja i štetu počinio, pa je zamoljeno za izdavanje moga visokog naloga po kojemu bi se postavili na svoja dosadašnja mjesta kapetan spomenuti hadži Mehmed i ostala raja, te obuzdali spomenuti Smail-kapetan, njegovi pomoćnici i raja koja mu se priključila. Nadalje, ako se oteti imetak i ostalo ne bi moglo pronaći, da se spomenuti kapetan, njegov sin (Ibrahim-beg o.p.) i ostali pomagači dobave na moju Visoku portu radi rasprave.

Na osnovu ovoga fermana, bosanski valija vezir Mustafa Derviš-paša izdao je 21. safera 1234., odnosno 20. prosinca 1818. godine bujruđiju kadijama mostarskog, blagajskog, nevesinjskog, cerničkog i ljubinskog kadiluka, čiji sadržaj glasi:⁸⁸

Počiteljski kapetan Smail-beg nije se zadovoljio s onim 31 selom koje je, prema visokom nalogu, izdvojeno iz kadiluka stolačkog, mostarskog i blagajskog i pripojeno Počitelju, nego je protivno defteri-hakaniji nasilno uzaptio Kolibicu, Kiševo i ostala 42 sela poznatih imena, koja se smatraju kao sela u nahiji Gabela, sandžaka hercegovačkog, tvrdeći da su to mahale od onog 31 sela što je pripojeno Počitelju. i da plaćaju tevziat-akću stolačkog kadiluka po jafti. Stoga su radi ispravka i odlučjenja spomenutih sela razlučena između erkjana bosanskog ejaleta, timar-defterdar Ahmed-beg i naš kapidžijski ċehaja Ali-beg, a njima su još pridodati neki vješti i nepristrani ljudi iz okolnih kadiluka. Jasno je da je spomenuti kapetan navedena sela uzaptio silom, protivno defteri-hakaniji, pa su ostali nepokupljeni mali-kirrija, mali-mirija i ostali prihodi, koji se potražuju od stolačkog kadiluka. Stoga je ovaj put izašao visoki nalog da spomenuti kapetan ostavi spomenuta 42 sela, koja je protivno defter-hakaniji uzaptio i da se u njih ne miješa i ne poseže, već da se zadovolji s onim

88 N.dj. 258-259.

31 selom, koja su pripojena počiteljskom kadiluku. Po tome nalogu je izdana naša bujruldiya i poslan potpisan i pečatom providen prijepis spomenutog visokog naloga. Sada, ako se spomenuti kapetan ne pokori, i ne posluša padišahove naloge i carske irade, već ostane i dalje čvrsto uporan u neposluhu, onda treba da vi, efendije, muteselimi, kapetani, ajani i ostali muhatibi odredite dovoljan broj ljudi u meijjet (meiyyet) stolačkom muteselimu Ali-agi i da ih uputite u ona sela koja je spomenuti kapetan silom uzaptio, pa da, kako bilo da bilo, tražene iznose uberete. Kad vam to stigne do znanja, onda učinite ovo:

Ako se vidi i pokaže da spomenuti kapetan neće ostaviti spomenuta sela, onda uredite i odredite dovoljan broj ljudi pod meijet (tur. meiyyet) spomenutog muteselima, pa kako bilo da bilo moguće nastojte što više da se svote u poznatoj visini uberu, a jako se čuvajte da bi štogod otimali i kroz prste progleдали, pa da se štogod dogodi protiv raziluka.

U tu svrhu napisana je, izdana i poslana od bosanskog divana ova bujruldiya. U pisanim spomenicima nema navoda o novim naredbama kapetanima blagajske, mostarske i stolačke kapetanije za vraćanje uzapćenih sela iz stolačkog, blagajskog, mostarskog i stolačkog kadiluka, pa su ona do kraja osmanske vladavine ostala u sastavu počiteljskog kadiluka.

XXX

Nakon austrougarske okupacije, kadiluk Počitelj se kao kotar/srez zadržao u istom teritorijalnom opsegu u kakvom je i zatečen, ali je do 1882. godine ukinut.

POČITELJSKI MUSLIMANSKI STAROSJEDILAČKI RODOVI

Počitelj je do osnivanja počiteljskog kadiluka 1782. godine bio u sastavu blagajskog kadiluka. Zahvaljujući sačuvanom Sidžilu blagajskog kadije iz perioda 1764-1779. godine,⁸⁹ bilo je moguće sastaviti pregled

89 Počiteljska rodovska prezimena javljaju se po raznim osnovama (nasljedstva, vjenčanja, zakupi i dr.), skoro u svim do danas pronađenim sidžilima blagajskog kadije. Osam izvornih sveski ovih sidžila iz perioda 1109-1225., odnosno 1698-1810. godine nalazio se u arhivu Orijentalnog instituta u Sarajevu (šifre 54 do 61), a izvorna sveska za period 1142-1144, odnosno 1728-1732. godine u Arhivu Hercegovačke franjevačke provincije u Mostaru. Svih devet sveski s osmansko-turskog na bosanski jezik preveo

počiteljskih muslimanskih ⁹⁰ rodova iz toga perioda.⁹¹ Zabilježeni su sljedeći rodovi:⁹² *Agići, Alagići, Arapi* (porijeklom iz arapskih zemalja), *Bačići/Baće, Baljići, Basuri* (možda porijeklom iz Basre u Siriji), *Begići, Benići, Bile, Bostandžići, Bukve, Čulići, Čerimagići, Čulurije, Delići, Dizdari, Duranspahići, Džaferagići, Džihe, Džukići, Gavrankapetanovići, Gavranovići, Glubići, Gordići, Hajdarbegovići, Halilagići, Haračevići, Hasanefendići, Hasanhodžići, Hunjići, Ibrulji, Jusufbegovići, Kalajdžići, Kapatenovići, Kapići, Kavare, Kičevi* (možda porijeklom iz Kičeva u Makedoniji), *Klepe, Komadi, Kunarići, Mahmutagići, Merdani, Mrgani, Muezinovići, Muharemovići, Palatkuše, Pindže, Pope, Popovci* (porijeklom iz Popova opolja), *Prdavci, Punde, Rahići, Ramadanovići, Ramići, Resulovići, Saraći, Spahići, Stokuće, Sultići, Šabanovići, Šare, Šarići, Škore, Škulnii, Šumani, Tabakovići, Tase, Tasovci, Turudići, Vrgore* (doseljenici iz Vrgorca), *Vukići i Zukići*.

Iz dva razloga, ovaj se popis ne može smatrati potpunim: p r v o g, što su, može bitno, neki rodovi prije 1764. godine izumrli i, d r u g o g, što su se pripadnici nekih drugih rodova mogli doseliti i nakon 1779. godine. Ni u jednom od dva perioda, napose u drugom, ne može se raditi o većem broju rodova, što znači da je u ovom popisu obuhvaćena njihova glavnina.

Najpoznatiji počiteljski rodovi bili su *Tase, Gavrankapetanovići i Resulovići*.

Prezime *Taso*⁹³ nastalo je kao *patronimik*/lat. očevo lično ime rodonačelnika ovoga roda, koje je nastalo od arapske riječi *tas*, što znači plitka metalna posuda vage na koju se polaže teret (dublja) ili uteg (plića, plitica). Od ličnog imena Taso, izvedena su nova patronimička prezimena *Tasovac* i slavizirano *Tasovčić*.

Još u srednjem vijeku na lijevoj strani Neretve postojalo je selo Tasovčići u župi i nahiji *Dubrava*, koje se sve do danas održalo kao naselje

je Hivzija Hasandedić. Fotokopije prijevoda posjeduju Arhiv Hercegovine, Muzej Hercegovine, Gazi Husrev-begova biblioteka i pisac ovoga priloga.

90 Svi počiteljski muslimanski rodovi su doseljenički, ali po normama etnologije i *starosjedilački*, budući da su na jednom mjestu bili prisutni stotinu i više godina.

91 H. Hasandedić: *MUSBAŠTINA* 2, 152-153

92 Počiteljski muslimani su se ukopavali u porodičnim haremima: starom, koji je bio najveći, a nalazio se iznad tvrđave, te tri manja nova, koja su se nalazila u Počiteljskom polju, iznad puta za Tasovčice.

93 U italijanskom jeziku postoji lično ime *Tasso*, koje se izgovara s naglašenim prijelazom s jednog na drugi glas s, odnosno kao Tas'šo.

grada Čašljine. Za njega se, bez sumnje, može pretpostaviti da je naziv dobilo po pripadnicima roda *Taso/Tasovac*,⁹⁴ koji su svoje prezime slavizirali u *Tasovčić*.

Pripadnici roda Tasovac bili su prvo age počiteljske tvrđave, a zatim njeni kapetani prve generacije. Prvi kapetan bio je Jusuf-aga Tasovac i tu je službu obavljao sve do 1741. godine. Naslijedio ga je, vjerovatno, njegov sin Ibrahim-aga (1741), ali je iste godine izgubio kapetaniju zbog ubistva dvaju hrišćana. Imao je dva sina: Mustafa-agu i Omer-agu, ali oni ga nisu naslijedili na stolici kapetana, pa su s njim pripadnici ovoga roda nestali kao kapetani, a naslijedili su ih čapljinski *Kapetanovići*.

U nekom srodstvu s *Tasama* je bio Smail/Gavran-kapetan, koji je, navodno, po toj osnovi i došao do položaja kapetana počiteljske kapetanije u njenoj trećoj generaciji, odnosno nakon *Tasa* i *Kapetanovića*.⁹⁵

O porijeklu *Gavrankapetanovića* postoje dva predanja: p r v o, da su iz Hercegovine, od rodonačelnika koji se zvao *Gavran* i, d r u g o, da su porijeklom iz Turske.⁹⁶ Prvo predanje ima više uporišta od drugog, jer je teško prihvatiti pretpostavku da bi neki Turčin preveo ime u slaveno *Gavran* (ptica iz porodice vrana, crne boje, velikog osobenog kljuna o.p.), za koje je osnovanije pretpostaviti da je nastalo kao nadimak po tamnoj puti, a pripadnici ovoga roda prihvatili ga kao svoje prezime.

Neki se *Gavran* javlja u Gabeli krajem XVI stoljeća, ali se nije moglo utvrditi da li je u bilo kakvoj vezi sa počiteljskim *Gavranima*.

Rodonačelnik i najpoznatiji pripadnik ovoga roda je već spomenuti *Smail-beg*, poznat kao *Smail-kapetan* i *Gavran-kapetan*, kapetan počiteljske kapetanije. Pretpostavlja se da od ovoga Gavrana vodi porijeklo i počiteljski rod *Gavranovići*.

Ostao je poznat po sukobima s kapetanima iz stolačkog roda *Rizvanbegovići*: vidoške kapetanije Ali-agom i hutovske Muhamedom, zvanim Hadži-begi Hadžun, te kapetanimaljubuške kapetanije *Kapetanovićima*. Njegova je zasluga što je 1782. godine osnovan počiteljski kadiluk.

94 Ovo lično ime bilo je često u Vlaha. Na desnoj strani Nertve bilo je i selo Tasovčići, koje je danas jedan od kvartova grada Čapljine. Po nekom od njihovih starješina, vojvode ili katunara, čiji su se podređenici naselili na području ranije seoske općine Priboj (Zvornik), po kojemu je jedna mahala (zaselak) dobila naziv Tasovac.

95 H. Kreševljaković: *KAPETANIJE BiH*, 238.

96 H. Kreševljaković.: *KAPETANIJE BiH*, 240-242; S. Bašagić: *ZNAAMBOŠNJACI*, 70.

Na kapetanskoj dužnosti, Smail-bega je naslijedio sin Ibrahim-aga (1824-1828). Bio je oženjen kćerkom Salih-bega Resulbegovića iz Trebinja Fatimom, a iza sebe je ostavio sinove Mehmed-agu i Smaila te kćerke Hatidžu i Ajišu.

Ibrahim-agu je naslijedio maloljetni sin Mehmed-beg, kojega je na dužnosti do punoljetstva zamjenjivao njegov zastupnik/tur. *vekil*. Pošto je 1832. godine postao punoljetan, preuzeo je upravu nad kapetanijom i na toj dužnosti, kao posljednji počiteljski kapetan, ostao do njenog ukidanja 1835. godine. Nakon toga, bio je postavljen za muselima počiteljskog kadiluka/ar. *kaziluka* ili *kaze*. Bio je član anketne grupe koja je u Carigradu u periodu 1857-1858. godine radila na izradi *Gruntovnog zakonika za Bosnu i Hercegovinu*, poznatog kao *Ramazanski zakon*. Nakon toga vratio se u Počitelj, gdje je umro 1861. godine. *Gavrankapetanovići* su se iz Počitelja raselili u Mostar, Sarajevo i Tuzlu.

Za *Resuloviće* se pretpostavlja da su doseljenici iz Novog (danas Herceg-Novi) nakon njegovog pada u mletačke ruke 1697. godine. O njima se u Počitelju malo zna, osim da su bili alimi. Među njima je najpoznatiji bio Ali-ef., koji je završio visoke teološke nauke u Carigradu i u Počitelju imao veliku privatnu biblioteku.

Ključne riječi: Počitelj, kasaba, kadiluk, kapetanija

OBAVJEŠTENJA

SKRAĆENICE RAZNIH NAZIVA

ACTACONROG	Acta Consilii Rogatorum u DAD-u
AH	Arhiv Hercegovine, Mostar
ARHEOL	Sveske Arheologija Glasnika zemaljskog muzeja u Sarajevu
AT	Acta turcarum
AZPZD	Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti Hrvatske (HAZU) u Dubrovniku
BOA	Başbakanlık Osmani Arsivleri (Državni arhiv Predsjedništva vlade Republike Turske), Istanbul/Carigrad
DAD	Državni arhiv Dubrovnik
DIS	Društveni i historijski spisi, SKA
FIFIS	Filološki i filozofski spisi, SKA
FFDIN	Filozofsko-filološke, društvene i istorijske nauke, SKA
FRSM	Fontes rerum Slavorum meridionalium, SKA
GLAS	GLAS, SKA
GVIS	Glasnik Vrhovnog oslamskog starješinstva u Jugoslaviji i SFRJ
GZM	Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevo
HAZU	Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb
HRVATPOČITELJ	Zbornik radova sa Znanstvenog skupa: <i>Povijest hrvatskog Počitelja</i> , HUMZBORNIK 2, Čapljina-Zagreb, 1996.
HUMZBORNIK	Humski zbornik, Neum
JAZU	Jugoslavenska akademija nauka i umjetnosti, Zagreb (danas Hrvatska akademija znanosti i u mjetnosti)
KALNAP	Kalendar HKD Napredak, Sarajevo
KALNUZ	Kalendar Narodne uzdanice, Sarajevo
MALIYEDEF	Maliye defterleri (imovinski popisi)

MH	Muzej Hercegovine
MOST	Mostar
MSHSMI	Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalim, JAZU
MTHSMI	Monumenta Turcica Historiam Slavorum Meridionalium Ilustrantia, OIS
NAŠESTAR	Naše starine, Sarajevo
NS	Nova serija
PI	Posebna izdanja
POF	Prilozi za orijentalnu filologiju, Sarajevo
SAN	Srpska akademija nauka, Beograd
SANU	Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd
SBIK	Sidžil blagajskog kadije
SR	Stari red
SKA	Srpska kraljevska akademija, Beograd
TAPUTAHDEF	Tapu tahrir defterleri (katastarski popisi)
TKGM	Tapu ve kadastro Genel Muederlugu (Generalna direkcija katastra), Ankara
ZJIK	Zbornik za jezik, istoriju i književnost, SANU
ZPZD	Zavod za povjesne znanosti HAZU u Dubrovniku

OSMANSKI KATASTARSKI POPISI

Zbirni popis vilajeta Jeleč s onim područjima koja mu pripadaju i koja su mu pripojena i Vilajeta Bosne u cjelini, poznat pod skraćenim nazivom *Zbirni popis Bosanskog sandžaka*, započet početkom redžepa 872, a završen krajem ševvala 873., odnosno između 28. siječnja 1468. i 12. svibnja 1469. godine, BOA, TAPUTAHDEF No. 0-76. Popis sadrži i podatke o Hercegovačkom vilajetu, koji je tada bio u sastavu Bosanskog sandžaka.

Popis je još 1956. godine za vlastite potrebe s osmansko-turskog na novotursko latinično pismo transliterirao Nedim Filipović, a neke dijelove preveo na bosanski jezik. Fotokopijama rukopisa popisa služili su se mnogi autori, ali ga nijedan nije naveo kao izvor obavlještenja.

Prije agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992. godine, popis je s osmansko-turskog transliterirao i na bosanski jezik preveo Ahmed S. Aličić. Nakon agresije, čitav posao ponovio je uz saradnju Ramize Smajić. Zahvaljujući razumijevanju Islamskog centra u Mostaru, popis će uskoro izaći iz štampe.

Opširni popis Hercegovačkog sandžaka započet 880. a završen u prvoj dekadi ramazana 882., odnosno 1475. i između 7. i 16. prosinca 1477. godine, MALIYEDEF No. 5.

Ovaj popis je s osmansko-turskog transliterirao, na bosanski jezik preveo i objavio Ahmed S. Aličić pod naslovom: *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*.

Zbirni popis Hercegovačkog sandžaka nastao 927., odnosno 1519/1520. godine, BOA,TAPUTAHDEF No. 96.

Popis nije transliteriran.

Opširni popis Hercegovačkog sandžaka iz 993. odnosno 1585. godine, TKGM, TAPUTAHDEF No. 484/7 i 483/8 (u tri sveske). Radi se o popisu nastalom nakon deset godina vladavine sultana Murada III (1574/1575-1585).

Popis je prije agresije s osmansko-turskog transliterirao i na bosanski jezik preveo Ahmed S. Aličić, ali je nestao u požaru u kojemu je izgorio Orijentalni institut u noći između 27. i 28. svibnja/maja 1992. godine. Sačuvana je samo jedna fotokopija izvornog popisa i loša kopija Aličićevog prijevoda, koje su se nalazile u njegovom stanu. Osnovne podatke iz popisa, Aličić je objavio u radu pod naslovom: *Privredna i konfesionalna struktura Hercegovačkog sandžaka krajem XVI stoljeća*. POF 40 (1990), 1991, 125-192.

Molimo Allaha da podari dobro zdravlje Ahmedu S. Aličiću, kako bi mogao završiti prijevod ovoga, izuzetno značajnog, popisa Hercegovačkog sandžaka.

Opširni popis nekih nahija koje pripadaju kazi Nevesinje, nastao poslije 993., odnosno 1585. godine, TAPUTAHDEF, BOA No. 1027

KORIŠĆENA I U RADU NAVEDENA LITERATURA

- Aličić, S. A.: *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, OIS, MTHSMI, tom 6, serija 2. Defteri, Knjiga 3, Sarajevo, 1985.
- Andelić, T.: *Srednjovjekovna humska župa Dubrava*, HRVATPOČITELJ, 189-208.
- Andelić, P.: *Trgovište, varoš i grad u srednjovjekovnoj Bosni, prilog tipologiji naselja*, GZM NS (ARHEOL), 18, 1963., 179-194; *Historijski spomenici Konjica i njegove okoline*, Konjic, 1975.
- Bašagić, S.: *Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj carevini*, Zagreb, 1931.
- Beretić, L.: *Dubrovački graditelj Paskoje Miličević*. Split, 1948.
- Čelebi, E.: *Putopis. Odlomci o jugoslavenskim zemljama* (prijevod i obrazloženja Hazima Šabanovića), Sarajevo, 1967.
- Čelić, Dž.: *Počitelj na Neretvi, urbanističko-arhitektonska studija s osvrtom na probleme održavanja*, NAŠESTAR 7, 1960, 5-49
- Dinić, M.: *Zemlje hercega Sv. Save*, GLAS SKA 182, Drugi razred FFDIN Knjiga 92, 1940, 149-257
- Foretić, V.: *Povijest Dubrovnika do 1908. I*, Zagreb, 1980.
- Hasandedić, H.: *Počitelj na Neretvi u doba turske vladavine*, GVIS 35, 1972., 9-10: 417-423; *Muslimanska baština Bošnjaka u južnoj (srednjoj) Hercegovini* 2, Mostar, 1997.
- Inaldžik, H.: *Osmansko carstvo - Klasično doba 1300-1600*. (prijevod s turskog na srpski jezik Milice Mihajlović), Beograd, 1974.
- Jerković, D. R.: *Gabela (Prilog povijesti donje Neretve)*, KALNAP 30, 1939., 101-122.
- Kovačević-Kojić, Desanka: *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, Sarajevo, 1978.
- Kreševljaković, H.: *Počitelj na Neretvi*, KALNARUZ 2, 1934., 71-40; *Kapetanije u Bosni i Hercegovini*, 2. izdanje, Sarajevo, 1980.; *Sabat-kule u Bosni i Hercegovini*, NAŠESTAR 4, 1957., 17-23
- Maretić, T.: *Rječnik srpskog ili hrvatskog jezika*, JAZU; Sv. 43, 1928.
- Mažuranić, V.: *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni riječnik*, JAZU; 1908-1992., 57;
- Miović, V.: *Turske priznanice o uplaćenom dubrovačkom haraču*, AZPZD HAZU 42, Dubrovnik, 2004., 53-77

- Mujezinović, M.: *Počitelj* u knjizi *Islamska epigrafika u Bosni i Hercegovini* 2, Sarajevo, 1982., 405-407.
- Mulić, J.: *Hercegovina, Prvi dio: Feudalna oblast srednjovjekovne bosanske države 1*, Sarajevo, 2004.
- Mustać, I.: *Počitelj u sustavu obrane Hrvatsko-Ugarske države od Turaka*, HRVATPOČITELJ, HUMZBORNİK 2, 1996., 39-79
- Nodilo, N.: *Chronica Ragusina Junni Restii utem Joannis Gundulae (ab origine urbis usque ad annum 1451) item Chroniche ulteriori di ragusa probabilmente opera di Joannis Gundulae (14125-1484)*, MSHSMI JAZU 35, Scriptores 2, 1893
- Novaković, S.: *Zakonski spomenici srpskih država srednjeg veka*, PI SKA Knjiga 37, FIFS Knjiga 10, 1912.; *Grad, trg, varoš, k istoriji reči i predmeta koji se njima kazuju*, u knjizi *Iz srpske istorije*, Beograd, 1966., 144-161
- Pucić, M.: *Spomenici srbski od 1395. do 1423. toest pisma od republike dubrovačke kraljevima despotima vojvodama i knezovima srbskiem, bosanskiem i primorskiem* (prepisao iz dubrovačke arhive Medo Pucić), DIS, Knjiga I, Beograd, 1858.
- Radonić, J.: *Dubrovačka akta i povelje*, ZJIK SKA Treće odeljenje, FRSM 2: Knjiga I-2, Beograd, 1934.
- Šabanović, H.: *Bosanski pašaluk. Postanak i upravna podjela*, Sarajevo, 1982.
- Thalloczy, L.: *Povijest banovine, grada i varoši Jajca (1450-1527)*, Zagreb, 1916.
- Truhelka, Ć.: *Razjašnjenje. Rasulo Hercegovine*, u radu *Tursko-slavjanski spomenici dubrovačke arhive*, GZM 23, 1911, 3: 303-350; drugi dio (označen kao 2); *Isa-beg, brat Hercega Stefana - jedna genealoška hipoteza*, GZM 29, 1917., 1-4: 213-215

Summary

Počitelj in the time of Ottoman reign

The village of Počitelj was an important crossroad. It was the reason why the castle of Bivolje Brdo above the left side of today's town Čapljina, which was quite far from the banks of river Neretva, the bridges above her and roads which passed beside its banks, after 1404 when Humska zemlja become part of the feudal region of Kosača was abandoned, and instead of her a new one was built under name of Počitelj.

Under the treat of Ottoman occupation of the feudal reign of Kosača/Herzegovina, her master Stipan Vukčić Kosača gives up the castle to the Ugrihs / Hungarian in year 1465, and they placed its garrison in it. The Republic of Dubrovnik gave promises to renovate the castle, and supply troops with ammunition and other necessities.

The commander in chief of the Herzeg district which was a part of the Bosnian sanjak, Hamza-bey Obrinović, the castle of was Počitelj surrounded on the 16th September and occupied on 20th September 1465. The Hungarian garrison withdrew without battle, to the island of Posrednica on the river Neretva near the town Opuzen. A 21 Ottoman crew occupied the castle.

Počitelj experienced a bloom during the Ottoman reign. Near the castle a new town was built, and documents of it was found in the wider record of Herzegovina sanjak from year 1585, in which were at that time 12 houses. In the year 1562/1563, hajji Alija, son of Musa-aga, built a mosque and beside it a mekteb (elementary school). Around the mosque, a new street, *Mahala mesjjida hajji Alije*, arose. In the same time, in town, once a week started market day at the end of XVI century and with that, the town of Počitelj gained conditions to be a provincial town (*kasaba*).

Thanks to two endowers (waqifs) hajji Omer-aga, and his son Šišman Ibrahim pasha, from Počitelj, who was a high ranking officer in Ottoman Empire, Počitelj experienced an urban transformation beginning of XVII century. The first of the mentioned officers built a house for sleepover (*han*) and a public kitchen (*imaret*) and the second one a new mosque and

beside it he built a high school (*medresa*) with the library, clock tower, and many small shops, whose income was used for maintenance of the endowed institutions.

In the provincial town lived many scholars and copyists of books.

The most important recognition of Počitelj was gained with establishment of the captaincy /port director's office in the year 1713 and the qadi's office/jurisdictional district in 1782.

The most prominent Muslim family from Počitelj was the captaincy family of Tase and Gavrankapetanović and from ulama family Resulović.